

ONDERWIJS OP DE ABC-EILANDEN

Een onmogelijk dilemma?

De moeilijkheid bij het ontwerp van onderwijs op de ABC-eilanden is dat de Papiamentstalige bevolking voor toegang tot onbeperkte kennis een vreemde taal nodig heeft. Maatschappelijk gezien is het Papiaments de belangrijkste taal en inzetten op onderwijs in een vreemde taal lijkt tegenstrijdig aan verworvenheden van de emancipatiebeweging van het Papiaments. Staan de eilanden voor een onmogelijk dilemma?

JUANA KIBBELAAR

Dit drieluik heeft als kernvraag: *Hoe krijgen de ABC-eilanden (Aruba, Bonaire en Curaçao) een goed opgeleide bevolking?* In het eerste artikel is aangegeven dat vanwege de kleinschaligheid van het Papiamentstalige aanbod, een vreemde taal de merendeels Papiamentstalige bevolking onbeperkte toegang tot kennis moet verschaffen. Dit tweede artikel gaat in op de doelstellingen die behaald

moeten worden indien een vreemde taal dient als middel tot kennis. Voor de begrijpelijkheid zal dit onderwerp eerst worden benaderd vanuit de (huidige) onderwijsrichting waarbij het Nederlands deze functie vervult. Aan de hand van deze beschrijving wordt daarna de mogelijkheid van een andere instructietaal (zie ook het kader op pagina 25) kort belicht. Om de tegenwoordige onderwijssituatie te begrijpen is echter eerst een beknopte verkenning van het verleden op zijn plaats.

Vanaf de 17e eeuw pakte de West-Indische Compagnie de zoutwinning op Bonaire groot aan. De zoutpannen werden verdeeld in vier zones: de rode, blauwe, witte en oranje pan. Voor de verscheping van het zout stond bij de rode pan een roodgekleurde obelisk. Foto: Pixabay

Papiaments en Nederlands in historische context

Het Papiaments was in de zeventiende eeuw een pidgin en is ontstaan uit de behoefte tot communicatie tussen vele verschillende bevolkingsgroepen. In de loop der eeuwen is het Papiaments gecreoliseerd, heeft zich ontwikkeld tot een volwaardige taal en is nu, ongeacht sociale klasse, de moedertaal voor het merendeel van de bevolking. Het Papiaments heeft eeuwenlang moeten

opboksen tegen de koloniale tijdgeest die de taal minachtend wegzette als onderontwikkeld en linguïstisch beperkt. Van Putte (1977) citeert geschriften die getuigen van de laatzinnigheid waarmee werd gesproken over niet alleen de taal maar eveneens over haar sprekers. Zo werd het Papiaments gekenschetst als een 'barbaarsche taal' met een 'onverdragelijk gekakel voor het fijnere oor van den Europeaan' voor mensen die 'niet veel en niet diep denken gelijk de Negers' en 'daarenboven moet

Maatschappelijk gezien is het Papiaments de belangrijkste taal. Het Nederlands is de facto een vreemde taal

zulk eene hoogst armoedige taal ook schadelijk voor het verstand der kinderen zijn (...)'.

In de twintigste eeuw vonden er op de eilanden vele emancipatieprocessen plaats, waaronder op het gebied van bestuurlijke autonomie, eigen identiteit en onderwijs. Taal is een belangrijk deel van de identiteit van een volk en de strijd om het Papiaments was dan ook onderdeel van de grotere emancipatiebeweging. Vele toegewijde ambassadeurs hebben zich ingezet voor erkenning en verdere ontwikkeling van het Papiaments. Erkenning als officiële taal (pas in de eenentwintigste eeuw!), meer status, standaardisatie, meer publicaties en introductie in het onderwijs zijn inmiddels belangrijke verworvenheden. Dat Levende Talen sinds 2012 ook een sectie Papiaments heeft, draagt bij aan erkenning. Door politieke verdeeldheid tussen de eilanden onderling zijn er echter in het standaardisatieproces twee verschillende spellingen ontstaan: Papiamento voor Aruba en Papiamentu voor Curaçao en Bonaire.

In het dagelijkse leven op de ABC-eilanden neemt het Nederlands van oudsher een getalsmatige minderheidspositie in. Behalve in het onderwijs en de rechtspraak wordt het Nederlands weinig gebruikt. Het gemiddelde kind komt buiten het onderwijs nauwelijks in aanraking met het Nederlands. Maatschappelijk gezien is het Papiaments de belangrijkste taal. Het Nederlands is de facto een vreemde taal.

In het onderwijs was het Nederlands lange tijd dominant. Gebruik van het Papiaments werd zelfs bestraft. Daarnaast was het onderwijs volledig ingericht naar Nederlands model, met Nederlandse boeken en dito onderwerpen. Er was bij kinderen weinig begrip door de taalbarrière; evenmin sloot het onderwijs aan bij de eigen belevingswereld en cultuur. Onderzoek van Prins-Winkel (1973) liet zien dat een groot deel van de kinderen onvoldoende kans had om van het onderwijs te profiteren. In de laatste decennia van de twintigste eeuw kwam er in het onderwijscurriculum steeds meer ruimte voor lokale onderwerpen en lesinhouden, die werden aangeboden en getoetst met lokaal geproduceerde materialen en examens. Eveneens deed het Papiaments zijn intrede in het onderwijs: eerst als vak, daarna als instructietaal.

Vanwege grote verschillen tussen de eilanden en scholen onderling is niet goed aan te geven wat de exacte positie is van het Papiaments en het Nederlands in het onderwijs. Bovendien strookt het beleid veelal niet met de werkelijke lespraktijk. De gemeenschappelijke tendens is dat wordt ingezet op Papiaments als instructietaal in de eerste schooljaren en lagere onderwijsniveaus. Op havo, vwo en hogere vormen van beroepsonderwijs wordt ingezet op Nederlands als instructietaal om op dit onderwijsniveau examen te kunnen doen.

Bezien vanuit de historische koloniale context is het niet verwonderlijk dat er ook nu nog diepe gevoelens van verontwaardiging bestaan over de vernederende bejegening van de eigen taal, de povere onderwijsresultaten en de moeizame pogingen van kinderen om de Nederlandse taal onder de knie te krijgen. In de eenentwintigste eeuw wordt erkend dat minachting voor talen niet op zijn plaats is en wordt het als terecht gezien dat landstalen in ex-koloniën andere posities verwerven. UNESCO maakt zich sterk voor behoud van minderheidstalen en ook vanuit de onderwijswetenschappen is er meer oog voor het belang van de thuistaal bij het leren van anderstalige kinderen. Meer Papiamentstalig onderwijs komt zeker tegemoet aan de behoefte van erkenning van de landstaal.

Het vraagstuk van het creëren van een goed opgeleide bevolking is daarmee echter nog niet beantwoord. Indien men er belang aan hecht dat Papiamentstalige kinderen toegang tot onbeperkte kennis verkrijgen, is het essentieel oog te hebben voor zowel de kracht als de begrenzing van de landstaal.

Vreemde taal als middel tot kennis

Gangbaar bij moedertaalonderwijs is dat de moedertaal het middel vormt om te komen tot kennisontwikkeling in andere educatiegebieden. Gezien de kleinschaligheid van de taalgemeenschap kan het Papiaments echter onbeperkte (kennis)bronnen niet toegankelijk maken en zal daarom deze gangbare taalfunctie niet volledig kunnen vervullen (zie ook eerste artikel: Kibbelaar, 2019). In deze context heeft het Nederlands grotendeels de functie van middel tot kennisontwikkeling en zal daarom geenszins toe kunnen met de (lagere) beheersingsdoelen die

MEERTALIGE MAATSCHAPPIJ

De ABC-eilanden zijn een meertalige maatschappij waarin het Papiaments de meest gesproken taal is, maar waar de vele verschillende bevolkingsgroepen ook gebruikmaken van andere talen. Maatschappelijk gebruik van Engels en Spaans wordt beïnvloed onder meer door migratie vanuit de regio, door Noord- en Zuid-Amerikaanse zenders voor radio en televisie en door het bedrijfsleven, dat zich gedeeltelijk ook van het Engels of Spaans bedient. Het merendeel van de bevolking heeft het Papiaments als moedertaal. Hoewel er zeker bevolkingsgroepen c.q. sociale klassen zijn die zich in alledaagse taalsituaties eveneens van het Engels of Spaans kunnen bedienen, is dat geen vanzelfsprekendheid voor het merendeel van de kinderen en leerkrachten.

Met enige regelmaat wordt op de eilanden gebruik van het Nederlands als instructietaal ter discussie gesteld. Afwijzing van Nederlandstalig onderwijs komt onder meer voort uit de tot nog toe behaalde slechte resultaten met het Nederlands. Daarnaast vinden velen het niet meer van deze tijd om slechts vanwege koninkrijksverband of studiemogelijkheden vast te houden aan het Nederlands. Het Nederlands, Spaans en Engels zijn alle drie talen van koloniserende landen. Het Engels en het Spaans hebben echter geen directe link met het koloniale verleden van de ABC-eilanden en worden daarom minder met kolonisatie geassocieerd. Gezien de ligging in het Caribisch gebied vinden sommigen het Engels of het Spaans meer voor de hand liggend als instructietaal. Daarentegen zijn er ook allerlei politieke, bestuurlijke en economische argumenten om het Nederlands voor de eilanden te behouden.

Voor de kwestie van een goed opgeleide bevolking is echter de vraag aan de orde of een andere vreemde taal betere mogelijkheden biedt om adequaat onderwijs te creëren. Deze vraag kan pas beantwoord worden als voldoende inzichtelijk is welke rol de vreemde taal moet vervullen.

Papiamentstalige kinderen krijgen pas werkelijke toegang tot kennisbronnen indien zij een *near-native* niveau behalen in het Nederlands

aan andere vreemde talen in het onderwijs worden gesteld. Het is van fundamenteel belang dit onderscheid te maken. Papiamentstalige kinderen krijgen pas werkelijke toegang tot kennisbronnen indien zij een *near-native* niveau behalen in het Nederlands. Het niet behalen hiervan leidt tot een kennisachterstand vergeleken met leerlingen elders in de wereld die wel een taal beheersen waarin kennis onbeperkt beschikbaar is.

Bijzonder is dus dat het Nederlands maatschappelijk gezien weliswaar een vreemde taal is, maar om als middel tot kennis te kunnen fungeren zijn de daarvoor benodigde hogere doelstellingen grotendeels vergelijkbaar met doelen van tweedetaalonderwijs (zoals ook migrantenkinderen de onderwijstaal in hun nieuwe land gebruiken als middel tot kennis). Deze tweedetaaldoelstellingen zijn voor alle Papiamentstalige kinderen van fundamenteel belang om een brede kennisontwikkeling te kunnen doormaken – zowel voor kinderen die in het buitenland gaan studeren als voor diegenen die het eiland niet verlaten.

Net als het leren van andere vaardigheden kost het leren van een taal tijd. Veel tijd. Buiten het onderwijs is er weinig mogelijkheid om het Nederlands te leren. Juist omdat het Nederlands een vreemde taal is, zal een groot deel van de onderwijstijd beschikbaar moeten zijn om hogere doelen voor het Nederlands te kunnen behalen.

Ontoereikende taalvaardigheden en onvoldoende kennisontwikkeling hebben gevolgen voor het werk- en denkniveau van alle vormen van onderwijs en de aansluiting op de arbeidsmarkt. Cruciaal en afwijkend van andere meertalige onderwijssituaties is het gegeven dat Papiamentstalige leerlingen ontoereikende taalvaardigheden in de onderwijstaal niet kunnen compenseren met het raadplegen van (vak)literatuur in hun moedertaal aangezien deze veelal niet of beperkt beschikbaar is.

Op de ABC-eilanden zijn gangbare hokjes van vreemdetaalonderwijs, tweedetaalonderwijs en moedertaalonderwijs niet passend. De maatschappelijke posities van de talen, waarbij het Papiaments dominant is en het Nederlands een minderheidspositie inneemt, zijn evenmin toereikend om aan te geven wat er in het onderwijs moet gebeuren. Deze specifieke situatie vraagt om een specifieke aanpak.

Engels of Spaans

Vanuit het perspectief van benodigde kennisbronnen kan in principe ook gekozen worden voor een andere vreemde taal dan Nederlands als middel tot kennis, bijvoorbeeld voor Engels of Spaans (zie kader). Ook dan is bovenstaande beschrijving van toepassing: een groot deel van de onderwijstijd zal beschikbaar moeten zijn om een *near-native* niveau te bereiken en het niet behalen ervan zal dezelfde ernstige en structurele gevolgen hebben. Er zijn echter meer punten van invloed op de haalbaarheid van Engels of Spaans. De belangrijkste zijn:

1. De financiële mogelijkheden. De in het eerste artikel aangegeven enorme hoeveelheid en diversiteit aan voor het onderwijs benodigde lesmaterialen en (kennis)bronnen zal in het Engels of Spaans aangeschaft moeten worden. Dit geldt voor de gehele onderwijsketen (inclusief schoolbibliotheken en openbare bibliotheken).
2. De competenties van de lesgevers. Een voorwaarde voor kwaliteitsonderwijs is dat lesgevers in staat zijn het grootste deel van de schooldag te werken aan doelen van tweedetaalonderwijs, zodanig dat een *near-native* niveau behaald wordt. Essentieel is of lesgevers in de hele onderwijsketen hiertoe (aantoonbaar) beter in staat zijn in het Engels of Spaans dan in het Nederlands. Bezien vanuit dit perspectief is het nog zeer de vraag of een andere taal betere onderwijsmogelijkheden biedt dan het Nederlands.

Een onmogelijk dilemma?

We kunnen constateren dat het in het debat om de instructietalen gaat om twee nauw met elkaar verweven maar in feite verschillende vraagstukken:

1. De vraag *Hoe krijgen de ABC-eilanden een goed opgeleide bevolking?* gaat om het creëren van kwaliteitsonderwijs. Hiervoor is van belang dat Papiamentstalige kinderen toegang krijgen tot onbeperkte kennis en informatie via een vreemde taal (momenteel het Nederlands).
2. De vraag *Hoe kan het Papiaments verder ontwikkeld worden?* gaat om het emancipatieproces van het Papiaments als taal en cultuuruiting. Het Papiaments is eveneens een belangrijk middel voor *nation building*. Het is daarom van belang dat verworvenheden uit de vorige eeuw behouden en onderhouden, verduurzaamd en beschermd worden.

Beide vraagstukken zijn van groot maatschappelijk belang en op zichzelf volkomen gerechtvaardigd. Het oplossen hiervan is een schijnbaar onmogelijk dilemma waarbij tegenstrijdige belangen lijken te spelen.

Het vraagstuk *Hoe kan het Papiaments als taal en cul-*

tuuruiting verder ontwikkeld worden? valt buiten de reikwijdte van dit artikel. Het is voor beantwoording hiervan echter van belang de relatie met het onderwijs te bezien. Ontwikkeling van het Papiaments als taal en cultuuruiting is gebaat bij een goed opgeleide bevolking die daaraan een bijdrage kan leveren. Wat zou er echter gebeuren als de eilanden een hele generatie kweken die niet meer in staat blijkt kennis te vergaren omdat de beheersing van het Nederlands onvoldoende is? Wat gebeurt er als die generatie onvoldoende leest domweg omdat er onvoldoende te lezen is in het Papiaments en er geen voldoende beheersing is van het Nederlands om daarin kennis op te doen? Een generatie dus die wat betreft uitbreiding van hun kennis van de wereld volledig is aangewezen op de schaarse Papiamentstalige bronnen.

Fundamenteel is hier het inzicht dat indien Papiamentstalige kinderen onvoldoende toegang hebben tot kennisbronnen vanwege onvoldoende taalbeheersing in de vreemde taal, dit hun eveneens de mogelijkheid ontnemt in hun moedertaal over deze kennis te communiceren en aldus hun Papiamentstalige mondelinge en schriftelijke vaardigheden verder te ontwikkelen. Enerzijds heeft het Papiaments een vreemde taal hard nodig om zichzelf te kunnen blijven ontwikkelen, anderzijds is onderwijs in het Papiaments essentieel voor verdere ontwikkeling van de taal.

De ernstige en structurele gevolgen van ontoereikende taalvaardigheden maken de taalkwestie tot het belangrijkste onderwijsvraagstuk van de ABC-eilanden. Bovenstaande relatie tussen beide vraagstukken laat zien dat de belangen in wezen niet tegenstrijdig zijn. Nodig is een beredeneerde afweging waarbij de belangen van beide vraagstukken in ogenschouw genomen worden. In het volgende en laatste artikel wordt ingegaan op een ander perspectief om deze nauw met elkaar verweven vraagstukken met elkaar te kunnen verenigen zodanig dat deze elkaar versterken in plaats van elkaar verzwakken of tegenwerken. ■

Juana Kibbelaar is onderwijsadviseur en trainer en heeft jarenlange onderrichtservaring in zowel het Caribische als het Europese deel van het Koninkrijk.

LITERATUUR

Kibbelaar, J. (2019). Onderwijs op de ABC-eilanden: Focus op kennisontwikkeling – Hoe krijgen de ABC-eilanden een beter opgeleide bevolking? Deel 1. *Levende Talen Magazine*, 106(6), 24–28.

Prins-Winkel, A. (1973). *Kabes duru? Een onderzoek naar de onderwijs-situatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs*. Assen: Van Gorcum & Comp.

Putte, F. van. (1999). *Dede pikiña ku su bisina*. Zutphen: De Walburg Pers.

films en series

The Biggest Little Farm

Als hun net geadopteerde hond maar niet kan wennen aan wonen in een appartement, nemen filmmaker Chester en zijn vrouw Molly een vergaand besluit: ze kopen een stuk uitgeput land buiten Los Angeles en bouwen dit om tot een boerderij. Maar niet zomaar een boerderij, ze willen een volledig zelfregulerend ecosysteem ontwerpen. Langzaam brengen ze het schijnbaar dode land weer tot leven, en met behulp van eenden, kippen en een varken krijgen ze een boerderij zoals ze die voor ogen hadden. Maar er zijn voldoende tegenslagen, van verschrikkelijke stormen tot invasies van ongedierte. Wonderlijk genoeg verzorgt de natuur ook steeds weer de oplossing. *The Biggest Little Farm* is een mooie film, misschien samen met biologie. Prachtige beelden, mooi verhaal. Geschikt voor gebruik vanaf de onderbouw.

The Biggest Little Farm – verkrijgbaar op dvd

Baantjer, het begin

In de roerige jaren tachtig wordt rechercheur De Cock gestationeerd op het politiebureau Warmoesstraat in Amsterdam. Samen met zijn nieuwe partner Montijn stuit hij op een moordzaak die leidt naar een mogelijke aanslag tijdens de kroning van prinses Beatrix. De dreiging is dermate groot dat alle politie wordt ingezet om de dag goed te laten verlopen. *Baantjer, het begin* is een leuke, onderhoudende film die dient als kick-off voor een nieuwe dramaserie. De film heeft alleen, buiten de naam De Cock en een paar grapjes, weinig te maken met het werk van Baantjer. Niet alleen arriveerde de originele De Cock jaren eerder in de hoofdstad, maar ook het verhaal van de film lijkt niet op de verhalen van Baantjer. De film bevat veel geweld, waar dat in het originele werk niet voorkomt. Wel kan de film dienen als een eerste introductie naar het werk van Baantjer. Daarom aardig om te gebruiken in de onderbouw en misschien voornamelijk op vmbo-niveau.

Baantjer, het begin – verkrijgbaar op dvd en blu-ray

Grâce à Dieu

Alexandre leidt een rustig leven met zijn gezin. Ondanks alles wat hij heeft meegemaakt, heeft hij nog steeds besloten om zijn kinderen religieus op te voeden. Op een dag ontdekt hij per toeval dat de priester die hem in zijn jeugd heeft misbruikt, nog steeds met kinderen werkt. Hij besluit actie te ondernemen en begint samen met twee andere slachtoffers een actiegroep om het misbruik binnen de katholieke kerk aan de kaak te stellen. Hij stuit echter binnen zijn familie op onbegrip. Zijn ouders vinden het maar onzin als ze horen dat hij de kwestie aanhangig wil maken. Alexandre is met stomheid geslagen als duidelijk wordt hoeveel slachtoffers er zijn en als blijkt dat het misbruik tot in de hoogste kringen binnen de kerk is verzwegen. *Grâce à Dieu* is een zware, indrukwekkende film, misschien niet onmiddellijk geschikt voor gebruik in de klas. Wel een mooie film voor liefhebbers van de Franse cinema.

Grâce à Dieu – verkrijgbaar op dvd